

С. А. Мороз,
к. держ. упр., старший науковий співробітник Навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України
ORCID ID: 0000-0002-2696-1278

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.70

ДОСВІД КИТАЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ОСВІТИ ЯК ПІДГРУНТЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

S. Moroz,
PhD of Public Administration, Senior Research Officer of Training Research
and Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine; Ukraine

THE EXPERIENCE OF CHINA IN PROVIDING OF DEVELOPMENT OF THE HIGHER
EDUCATION SPHERE AS BASICS FOR IMPROVING MECHANISMS OF PUBLIC
ADMINISTRATION OF UKRAINE HIGHER EDUCATION QUALITY

У статті розглянуто досвід Китаю щодо забезпечення розвитку галузі освіти та обґрунтовано можливість його використання в системі управління розвитком якості вищої освіти України. В статті розглянуто основні етапи інституалізації норм функціонування системи освіти Китаю та визначено вектори її пріоритетного розвитку. Стаття містить узагальнення щодо результатів проведених Урядом Китаю реформ, а також визначення місця та ролі освіти у забезпеченні суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій. За результати вивчення досвіду Китаю у використанні механізмів державного управління освітньою галуззю в статті сформульовано висновок щодо необхідності реалізації заходів із реформування системи вищої освіти України у їх діалектичній єдності з відповідними заходами в системі середньої освіти та науковій сфері. Крім того, стаття містить висновки щодо напрямів удосконалення змісту та практики використання механізмів державного управління якістю вищої освіти України.

The development of China's higher education system to the level of the world's best models has determined the relevance of the chosen research direction. It is determined that during the implementation of the reforms initiated after the 3rd Plenum of the Central Committee of the Communist Party of China of the 11th convocation (1978) the economy of China, as well as citizens' standard of living demonstrated fair dynamics of its increase. According to experts' point of view, the modern level of development of the China's society socio-economic subsystem is connected with the so-called four modernisations, to be more direct, reforming of agriculture; defence; industry; science and technology. Individual researchers pay attention to the importance of the "fifth modernisation", namely reforms in the education sphere. Nowadays, the higher education system of China in the international rankings is positioned on the level of the world's best models and ranks the 8th. Higher education systems of South Korea, Japan, Italy, Spain, Switzerland, Sweden, Russia and New Zealand have lower indicators and experts evaluated them on the level of 9–16 seats respectively. Taking into account the fact that at the time of the beginning of the reform (1978) of the educational sphere, the higher education system was in complete decadence (as a result of the so-called Cultural revolution), provided by the Chinese government present result is really fantastic. Taking into account the fact that the system of higher education in any of the countries of the World did not demonstrate such a powerful dynamics of improving its quality, we think it necessary to consider those of the mechanisms of public administration of the educational sphere, which provided a significant increase of the level of China higher education competitiveness.

Among the directions of activity of the Government of China to reform the education sphere we should pay attention to the following ones:

– *rejection of further enhancing of the processes (procedures) of uniting of education and production (such a step made it possible for the higher education system of China to maintain being academic and improve the quality of educational services provided by universities);*

– *taking into account regional peculiarities, both at the level of development of relations between the authorities and the local population (regional policy), and at the level of implementation of the state policy in the higher education sphere;*

– *simultaneous reform of higher and secondary education systems, as well as the modernisation of the sphere of science and technology (ensuring following the principles of being systematic and complex in holding of the reforms).*

Taking, by the subjects of public administration of the higher education system of Ukraine, into account the experience of China in providing of development of the higher education sphere will not only provide improvement of the quality of educational services provided by domestic institutes of higher education, but also have a positive impact on the effectiveness of state regional policy.

Ключові слова: досвід Китаю, реформування галузі освіти, державне управління, вища освіта, державна регіональна політика у галузі освіти, заклад вищої освіти, програма "Чотирьох модернізацій".

Key words: experience of China, reforming of education sphere, public administration, higher education, state regional politics in the education sphere, the Institution of higher education, the programme of "Four modernisations".

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Обумовлені об'єктивними факторами впливу глобалізаційні перетворення суспільства, так само, як і сучасні інтеграційні процеси у межах субрегіонального розвитку державних інституцій, обумовлюють поступову інтернаціоналізацію всіх без виключення їх основних підсистем. Беручи до уваги безперечні переваги перспективного інтегрування України до наднаціональних європейських та північно-американських організаційних структур, слід враховувати можливість актуалізації ризиків втрати національної ідентичності та частини національних традицій, у тому числі й у функціонуванні системи вищої освіти. З одного боку, вітчизняна система вищої освіти не має сталих столітніх традицій свого функціонування, а отже, ми не можемо вести мову про можливість їх втрати внаслідок інтегрування до європейського простору вищої освіти. З іншого боку, існуючий досвід функціонування та розвитку вітчизняної освітньої галузі забезпечив гідний рівень її сучасного позиціонування у межах відповідних феноменів світового рівня. Обумовлена інтеграційними процесами змушена відмова від традицій, а відповідно і здобутків національної системи вищої освіти, містить у собі загрози (ризиків) не лише галузевого, а у тому числі й національного рівнів. Головна небезпека розвитку відповідних ризиків полягає не стільки у втраті безпосередньо самих результатів функціонування вітчизняної системи вищої освіти, скільки у так званому розмиванні (руйнуванні) алгоритмів їх досягнення. Вітчизняна система вищої освіти, адаптуючись (змінюючись) до вимог тих чи інших норм європейської системи вищої освіти, поступово втрачає свій зв'язок з національною культурою, що у кінцевому випадку позначається не лише на якості процесів та результатів функціонування освітньої галузі, а у тому числі й на динаміці суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку країни. Потрапляючи під вплив сучасних інтеграційних процесів, суб'єкти та об'єкти навчально-виховної комунікації, незалеж-

но від рівня її позиціонування (вища освіта; професійно-технічна освіта; середня освіта тощо), поступово змінюють свій світогляд щодо змісту "єдності і боротьби суспільного та приватного, духовного та матеріального, соціального та індивідуального" [7] та напрямів використання власних трудових можливостей. Наслідком поступової зміни змісту вітчизняної парадигми вищої освіти на користь так званих універсальних моделей функціонування відповідних систем стає не лише руйнування національних традицій та культури функціонування освітньої галузі (державний та регіональний рівні), а у тому числі й зміна духовних цінностей особистості на користь ідеалізації матеріальних благ (індивідуальний рівень). Іншими словами, ми можемо вести мову про існування ризику релятивізації етичних цінностей та загрози їх певної деградації. Мінімізація вірогідності розвитку, а відповідно і впливу цього ризику на систему вищої освіти, може бути розглянута, з одного боку, через можливість "формування нових антропологічних цінностей" та всебічному використанні їх потенціалів у межах сучасної навчально-виховної комунікації, а з іншого — в контексті поглибленого звернення до традицій функціонування та розвитку "національної освіти, яка все далі частіше розглядається на рівні підґрунтя для вирішення глобальних моральних проблем, що стоять перед людством" [8]. Вирішення цих проблем, так само, як і завдань щодо пошуку балансу між інтернаціональним та вітчизняним, глобальним та національним, універсальним та аутентичним можуть бути розглянуті через призму досвіду Китаю у використанні його органами публічної влади механізмів державного управління системою вищої освіти та її якістю. Наше вподобання щодо вибору об'єктом аналізу саме китайського досвіду обумовлено насамперед тим фактом, що система вищої освіти Китаю на сучасному етапі свого розвитку, з одного боку, не втратила своєї національної ідентичності, а отже, зберігала накопичені сторіччями традиції підготовки фахівців, а з іншого — забезпечила умови для органічного поєднання наявного досвіду функціонування вітчизняної освітньої галузі з можливостями використання переваг (потенціалів) інтернаціоналізації вищої освіти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Проблематика державного управління розвитком галузі освіти постійно перебуває у колі наукової уваги вчених. Серед найбільш вагомих за своїм внеском у розв'язання питань відповідної проблематики є роботи: В.П. Бега (монографія "Управління освітою" (2013 рік) — визначено актуальні проблеми управління освітою та обгрунтовано необхідність запровадження механізму державно-громадського управління освітою); Л.А. Гаєвської (монографія "Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга пол. XIX — поч. XX ст.)" (2008 рік) — проведено ретроспективний логіко-системний аналіз становлення і розвитку державно-громадського управління загальною середньою освітою); С.М. Домбровської (монографія "Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних перетворень" (2010 рік) — проведено аналіз напрямів вирішення проблем державного управління розвитком системи вищої школи, а також досліджено зміст державних стандартів освіти і процедури їх досягнення); Т.О. Лукіної (монографія "Моніторинг якості освіти: теорія та практика" (2006 рік) — розкрито сутність механізмів державного управління якістю освіти); С.В. Майбороди (монографія "Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917 — 1959 рр.)" (2000 рік) — проведено системний концептуально-цілісний аналіз еволюції розвитку державного управління вищою освітою в Україні як історико-соціального феномена); Л.І. Паращенко (монографія "Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми" (2011 рік) — розглянуто зміст та практику використання механізмів державного управління розвитком загальної середньої освіти в контексті суспільних змін та процесів глобалізації); В.П. Садкового (монографія "Державне управління в сфері формування освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України" (2013 рік) — обгрунтовано рекомендації щодо адаптації міжнародних стандартів Болонської освіти до галузевих стандартів); Н.Д. Шульги (монографія "Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: теоретико-методологічний аналіз" (2016 рік) — обгрунтовано зміст категорії "державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни" та визначено вплив цього феномену на зростання соціально-економічного потенціалу).

Серед зарубіжних дослідників, фокусом наукової уваги яких були питання державного управління системою вищої освіти, слід виділити: С. Балла (Politics and Policy Making in Education); Т. Вергейєна (Public administration education and Europeanization: prospects for the emancipation of a discipline?); Б. Кларка (The organizational saga in higher education); А. Мак-Куллоха (The student as co-producer: learning from public administration about the student-university relationship); К. Маєра, Дж. Стюарта (The Impact of Representative Bureaucracies: Educational Systems and Public Policies); Л. О'Тула (Public management and educational performance: The impact of managerial networking); Дж. Раф-

фаєль (Why has public administration ignored public education, and does it matter); Л. Фузареллі, Б. Джонсон (Educational governance and the new public management) та деяких інших вчених. Не зважаючи на достатній рівень наукової уваги до проблематики державного управління функціонуванням та розвитком системи вищої освіти, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Порушена проблематика, з огляду на багатогранність прояву свого складного змісту, має порівняно велику кількість фокусів наукової уваги. Традиційно наукова увага дослідників, особливо у межах вітчизняного наукового дискурсу, зосереджується на розв'язанні проблем теоретико-методологічного рівня або на вирішенні суто теоретичних завдань. Порушення балансу між кількістю та якістю досліджень теоретичного та практичного спрямування негативно відбивається на рівні наукового опрацювання проблематики державного управління розвитком вищої освіти. У межах державно-управлінської науки проблематика аналізу змісту та оцінювання ефективності функціонування зарубіжних моделей розбудови систем вищої освіти не набула достатньої популярності. Наявні не чисельні дослідження, як правило зосереджуються на питаннях аналізу моделей європейського та північноамериканського зразків. Безумовно, такі напрями в організації наукових досліджень є вкрай важливими, як в контексті розвитку теоретико-методологічного підґрунтя державного управління освітньою галуззю, так і з огляду на можливість вдосконалення змісту та практики використання механізмів державного управління розвитком вітчизняної системи вищої освіти. Разом з тим, фокусування уваги вчених на визначенні потенціалів вище згаданих моделей, залишає по за межами наукових досліджень ті з напрямів наукових пошуків, змістовне спрямування яких зосереджено на питаннях аналізу менш популярних, але при цьому достатньо ефективних моделей державного управління розвитком системи вищої освіти. Отже, предметом наукових пошуків повинні стати ті з моделей розбудови системи вищої освіти, які саме на цей час (сучасний вимір) демонструють потужну динаміку свого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

За результатами аналізу здобутків системи вищої освіти Китаю, а також особливостей її функціонування та розвитку, обгрунтувати можливість використання китайського досвіду для вдосконалення вітчизняної системи забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти на організаційному (університетському) та державному рівнях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Залишаючи поза межами нашої уваги аналіз деяких з традицій функціонування системи вищої освіти Китаю,

а саме тих з них, формування яких відбулось до середини ХХ ст., хоча безумовно розуміння їх змісту має неабияку значущість для подальшої трансформації освітянської галузі Китаю, звернемо увагу на ті з детермінант розвитку відповідної системи, які можуть бути розглянуті на рівні підґрунтя для її сучасного позиціонування. Наш крок щодо абстрагування від досвіду функціонування системи вищої освіти Китаю, який було отримано до середини ХХ ст., обумовлено не лише бажанням зосередитись на аналізі найбільш актуальних напрямів реалізації державної політики у галузі вищої освіти на сучасному етапі, а у тому числі й необхідністю мінімізації ризиків повторення тих з сценаріїв розвитку освітянської галузі, які виявилися недосконалими за своїм змістом та неефективними за отриманим результатом. До таких напрямів ми відносимо, політику Уряду Китаю щодо об'єднання освіти з виробництвом (відповідь на необхідність забезпечення виконання вимог другої сесії VII з'їзду КПК (1958 р.) щодо виконання завдань так званого великого стрибка в економічному розвитку). Практика подальшого розвитку системи вищої освіти Китаю виявила вади такого рішення, а отримані результати стали причиною для відмови від обраного вектору розвитку. За дослідженнями вчених, реалізація основних принципів так званої Культурної революції (травень 1966 року — жовтень 1976 року) у системі вищої освіти не лише унеможливило її подальший розвиток, а і стало причиною її поступового руйнування та, як наслідок, — занепаду [1]. Сформовані до початку "Великого стрибка" відносно потужні потенціали розвитку системи вищої освіти Китаю були знищені, а заклади вищої освіти зазнали руйнівного впливу від розвитку кризових явищ. Аналіз цього етапу функціонування системи вищої освіти Китаю потребує на окрему увагу дослідників, адже вивчення негативного досвіду вченими-теоретиками, так само, як і його врахування суб'єктами публічного управління під час формування та реалізації галузевої державної політики, сприяє мінімізації ризиків повторення негативних сценаріїв розвитку у межах вітчизняної практики функціонування освітянської галузі. Наприклад, не ефективна за результатами своєї дії програма уряду Китаю щодо об'єднання освіти з виробництвом може бути співвіднесена, принаймні за своїм змістом, з популяризацією у межах вітчизняної системи вищої освіти дуальних форм навчання. Не дивлячись на той факт, що ці феномени мають різну природу свого походження, а також неоднакові умови розвитку, ми можемо вести мову про існування певних загроз від інтеграції дуальних форм навчання у вітчизняну практику навчальної комунікації на рівні вищої освіти. На наше переконання, використання дуальної форми навчання у межах традиційних моделей прийому / передачі академічних знань може стати причиною не лише поступової зміни змісту освітянської парадигми, а і викривлення суспільної думки щодо місця та ролі інституції університету у забезпеченні суспільного розвитку. Відповідна проблематика набула свого часткового розвитку у межах інших напрямів наших наукових пошуків [5; 6].

Повертаючись до аналізу змісту детермінант сучасного успіху Китаю у формуванні і реалізації державної політики щодо розвитку освітянської галузі, звернемо

увагу на найбільш значущі за потенціалом свого впливу механізми державного управління у тому числі і системою вищої освіти.

По-перше, найбільш значущими з результатів реалізації програмних заходів економічного (розвиток ринкових інституцій з одночасним підсиленням захисту майнових прав держави; стимулювання надходження до країни іноземних капіталів; удосконалення ринку фінансових послуг, а також системи оподаткування тощо) нормативно-правового і адміністративно-організаційного (делегування частини повноважень центральних органів виконавчої влади на рівень регіонального уряду) спрямування, формулювання змісту яких відбулось внаслідок узагальнення результатів роботи 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання (18.12. — 22.12.1978), на думку експертів є:

1) ВВП на душу населення в Китаї з 1978 по 2018 роки зріс майже у 24 рази [11]. На думку експертів, такі результати стали можливими внаслідок реалізації Урядом Китаю відкритої політики щодо надходження та захисту іноземних інвестицій, а також зміни форми організації праці у сільському господарстві з комун та бригад на сімейний підряд;

2) 90% населення Китаю, станом на початок реалізації реформ (1978 рік), отримувало доходи нижче показника рівня бідності з прийняттям до уваги купівельної спроможності національної валюти, в той час як у 2018 році відповідний показник було обраховано на рівні біля 2% [10]. На думку експертів, причиною зростання доходів населення Китаю стали упереджувальні, по відношенню до темпів розвитку галузі високих технологій, дії Уряду Китаю щодо проведення реформ у сфері ІТ;

3) частка сільського господарства у структурі китайської економіки знизилась з 38% у 1978 року до 8% у 2012 році, в той час як частка промисловості за відповідний період зросла з 31% до 51% з одночасним зниженням частки державної власності у промисловості з 81% у 1980 році до 15% у 2005 році. Частка сфери послуг, у тому числі освітянських, зросла з 31% у 1978 році до 51% у 2012 році [14]. За дослідженнями експертів зміна структури економіки стала можливою внаслідок дій Уряду Китаю щодо підтримки приватного капіталу та розширення рівня організаційної автономності керівників державних підприємств;

4) частка населення Китаю яка мешкає у сільській місцевості знизилась з 81% у 1978 році до 42% у 2018 році [15]. За експертною оцінкою фахівців підвищення рівня урбанізації відбулось, з одного боку, внаслідок підвищення рівня організації сільськогосподарського труда (вдосконалення засобів виробництва та використання більш досконалих технологій), а з іншого — завдяки зростанню темпів надходження іноземних інвестицій (створення нових робочих місць у промисловому секторі виробництва та збільшення попиту на продукти сфери послуг);

5) зростання частки експорту в структурі ВВП Китаю з 4% у 1978 році до 20% у 2018 році [12]. За результатами аналізу фахівців таке зростання рівня експорту стало можливим внаслідок реалізації Урядом Китаю програм інтегрування до світових (глобальних) економічних інститутів та забезпечення виходу вітчизняних підприємств на світовий ринок товарів та послуг.

У межах сучасної історії Китаю вважається, що згаданий нами вище 3-й пленум ЦК КПК 11-го скликання став підґрунтям для формування соціально-економічних та суспільно-політичних умов подолання негативних наслідків так званої Культурної революції. Опрацьовані за результатами роботи Пленуму напрями реформування отримали назву "Чотириох модернізацій" об'єктом безпосередньої уваги яких були обрані: сільське господарство; оборонна; промисловість; наука та техніка. Вкрай важливим, відповідно до предмету нашої наукової уваги, є факт акценту Пленуму на значущості реформ в освіті. У спеціалізованій літературі можна зустріти думку про те, що заходи з реформування освіти отримали назву "п'ятої модернізації". Така важливість реформування освітянської галузі була обумовлена фактом її розгляду Урядом Китаю на рівні фундаментальної цінності для вирішення завдань інших "модернізацій". Нижче ми ще звернемося до проблематики "п'ятої модернізації", але у цьому місці нашого дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу на ті з тез 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання, які мають безпосереднє відношення, як до розбудови державної політики успіху, так і до змісту та практики використання окремих з механізмів державного управління. Деякі з наведених нижче тез, у контексті змісту сучасної теорії державного управління, мають дещо дискусійний характер, а отже їх сприйняття повинно відбуватись з прийняттям до уваги цілком конкретних на час їх опрацювання темпоральних та просторових характеристик. Залишаючи поза межами нашої уваги аналіз умов формування керівництвом Китаю відповідних тез (надання характеристики суб'єктів та об'єктів державного управління, а також аналіз тих інституціональних норм та геополітичних умов у межах яких відбувалась взаємодія між ними), хоча безумовно, цей напрям наукової роботи має неабияку значущість для вирішення завдань цієї публікації, звернемо увагу на їх основний зміст, а саме [2, с. 111—112]:

— необхідність прийняття до уваги, особливо центральними органами влади, місцевих (регіональних) особливостей розвитку об'єктів державного управління, а також недопущення порушення принципу вартості трудового внеску під час перерозподілу благ (використання інструментарію економічного механізму державного управління);

— визнання домогосподарств та приватного промислу, так само як і торгівлі на ринках, на рівні необхідних та вкрай важливих доповнень до соціалістичної економіки (використання інструментарію нормативно-правового механізму державного управління);

— можливість існування певних диспропорцій між рівнями розвитку окремих регіонів (дозвіл на підвищення динаміки розвитку окремих регіонів без її прив'язування до динаміки розвитку інших регіонів), а також дозвіл на неоднаковий рівень оплати праці для окремих категорій сільськогосподарських працівників та робочих (використання інструментарію мотиваційно-стимулюючого механізму державного управління);

— підвищення рівня самостійності регіонів у межах прийнятого Урядом плану розвитку, а також розмежування повноважень між партійним та адміністративним керівництвом, як на місцевому, так і на державному

рівнях (використання інструментарію нормативно-правового та адміністративно-організаційного механізмів державного управління).

Безумовно, наведений вище перелік не є повним та таким, який має безпосереднє відношення до обраного нами предмету наукового пошуку. Разом з тим, його зміст є вкрай важливим для корегування векторів та удосконалення практики реалізації адміністративної реформи в Україні, а отже, отримані нами у паралель до основних результатів дослідження узагальнення мають певну наукову цінність. Відповідні узагальнення будуть сформульовані у межах підсумкових до цього дослідження підсумках.

Вищенаведені здобутки Китаю стали слідством реформування не лише інвестиційно-фінансового та промислово-господарського секторів економіки, а у тому числі й системи освіти в цілому. Цілком очевидно, що залучення до країни іноземних інвестицій, розвиток так званих високих технологій, а також удосконалення засобів виробництва та технологій не може забезпечити достатній рівень ефективності проведення відповідних реформ без зростання якісних характеристик трудового потенціалу населення країни. На переконання В.М. Мороза, освіта відіграє одну з найбільш значущих ролей у забезпеченні не лише розвитку трудових можливостей країни, а у тому числі і їх ефективного використання [3; 4].

По-друге, сучасний рівень розвитку системи вищої освіти Китаю може бути розглянутий через призму кроків його керівництва щодо уточнення місця та ролі освіти як для держави в цілому, так і для її основних підсистем. Поштовхом для переосмислення значущості освіти для забезпечення економічних реформ, а відповідно і поступового підвищення рівня соціальних стандартів в країні, стало прийняття за результатами роботи 3-го пленуму ЦК КПК 18-го скликання (09.11.—12.11.2013) Постанови "Про деякі важливі питання всебічного поглиблення реформ". Структура документу складається з 16 розділів, кожен з яких спрямований на вирішення конкретної проблеми (популяризація ідеології всебічного поглиблення реформ; вдосконалення існуючої економічної системи; перегляд компетенції та функцій уряду; поглиблення реформи бюджетно-податкової системи; тощо) [9]. Проблема реформування освітянської галузі була висвітлена авторами програмного документу у межах підрозділу, змістовне спрямування якого було присвячено вирішенню питань реалізації соціальної політики. Серед найбільш актуальних напрямів у "поглибленні реформ" в системі вищої освіти Китаю були названі такі з них:

— заохочення іноземних інвесторів до вкладання капіталу в систему вищої освіти Китаю (нормативно-правовий механізм регулювання інвестиційної діяльності в Китаї до 2014 року взагалі не передбачав можливості інвестування іноземного капіталу, або занадто її ускладнював, у розвиток таких сфер, як: освіта, медицина, культура, будівництво, проектування, бухгалтерський облік та аудит, логістика тощо);

— вдосконалення змісту та практики використання інструментарію адміністративно-організаційного механізму державного управління розвитком освітянської галузі, перш за все за рахунок підвищення рівню її

відкритості, як для надходження іноземних інвестицій, так і для залучення до її меж представників світової наукової спільноти.

Використання досвіду Китаю щодо залучення до системи вищої освіти іноземного капіталу (інвестицій), на нашу думку, може позитивно вплинути на розвиток системи вищої освіти України та рівень забезпечення вітчизняними ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в цілому. Серед напрямів використання такого досвіду може стати формування за участю зарубіжних інституцій нових ЗВО, наприклад, на кшталт: Спільного російсько-китайського Університету МГУ-ППІ в Шеньчжені (ЗВО був заснований МГУ ім. М.В. Ломоносова та Пекінським політехнічним інститутом і Муніципальним народним урядом Шеньчженя); Російсько-Вірменського (Слов'янського) університету (університет утворено відповідно до спільного Наказу № 1769 / 170-М від 01.07.98 Міністерства загальної та професійної освіти Російської Федерації і Міністерства освіти і науки Республіки Вірменія); Казахсько-американського університету тощо. На цей час закінчується робота над створенням спільного російсько-турецького та російсько-індійського університетів. Слід звернути увагу, що реалізація ідеї спільного ЗВО (засновниками університету є інституції з різних країн) вирішує не лише питання підготовки підґрунтя для залучення іноземного капіталу (інвестицій) у вітчизняну систему вищої освіти (як правило, інвестор зацікавлений у фінансуванні тих проєктів, учасниками яких є інституції з країни його походження або реєстрації), а у тому числі й проблеми розвитку міжкультурних зв'язків (як правило, поряд з безпосередньою професійною діяльністю, спільні ЗВО займаються питаннями популяризації національної культури та мови відповідної країни). З огляду на той факт, що феномен формування та розвитку інституції спільного університету є порівняно складним, як за своїм змістом так і за векторами подальшого розвитку, вважаємо за можливе визначити цей напрям на рівні перспективного та такого, який потребує на окремий напрям наукового пошуку.

По-третє, з метою нормативно-правового забезпечення виконання завдань 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання, а саме тих з них, які структурно входили до напрямку "модернізації науки і техніки", ЦК КПК було прийнято два програмних документа, а саме "Рішення про реформування системи науки та техніки" (13.03.1985 р.) та "Рішення про реформування системи освіти" (27.05.1985 р.). Кожне з цих рішень, відповідно до фокусу своєї уваги, має безпосередній зв'язок з обраним нами предметом наукового дослідження. Перше Рішення було спрямовано на підвищення ефективності взаємодії економічної підсистеми суспільства з науковою сферою шляхом формування ринку технічних розробок. Подальший розвиток змісту ідей цього Рішення відбувся у межах так званого плану 863 (назва плану складена відповідно до року та місяця його прийняття, а саме: 86 — останні цифри року прийняття плану; 3 — місяць прийняття). Основна ідея плану полягала у забезпеченні конкурентоспроможності Китаю на ринку науково-технічних розробок, особливо за тими з напрямів, які були визначені Урядом Китаю на рівні пріоритетних (біологічні, авіаційні, інформаційні, лазерні,

енергетичні технології та технології у сфері автоматизації). Цілком очевидно, що розвиток будь-яких з галузей науки неможливо уявити без відповідного за змістовним спрямуванням, паралельного розвитку освіти та підвищення її якості. Саме тому, розвиток освіти було визначено у якості пріоритету у межах другу з вище згаданих документів. На думку колективу дослідників на чолі з А.В. Виноградовим, програмні заходи "Рішення про реформування системи освіти" (27.05.1985 р.) слід розглядати в контексті їх логічної єдності з розпочатими внаслідок реалізації завдань 3-го пленуму ЦК КПК 11-го скликання (18.12. — 22.12.1978 р.) реформами [2, с. 318]. Реформування освітньої галузі Китаю відбувалось з дотриманням принципів системності та комплексності, тобто реформи в системі вищої освіти прив'язувались до реформ системи середньої освіти, як за змістом так і за динамікою їх проведення (узгодження змісту заходів та часу їх проведення). Наприклад, введення профільної спеціалізації навчання в середній школі з одночасним підвищенням відповідальності керівників відповідних навчальних закладів за якість надання освітніх послуг, дозволило, з одного боку, підсилити рівень мотивації потенційних абітурієнтів до вибору тієї чи іншої спеціальності, а з іншого — забезпечити якість надання освітніх послуг. Якість підготовки абітурієнтів, з одночасним підсиленням рівня матеріально-технічного та кадрового забезпечення університетів (система підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Китаї з 1980 року відповідає стандартам підготовки PhD які діють у США), а також вдосконалення контролю за дотриманням принципів академічної доброчесності в системі вищої освіти (відповідно до діючих норм використання студентом під час іспиту недозволених інформаційних ресурсів може бути прирівняно до кримінального злочину, відповідальність за який передбачає штраф або позбавлення волі до трьох років) дозволило сучасній системі вищої освіти Китаю позиціонувати на рівні кращих світових моделей. За результатами оцінювання фахівців британської консалтингової компанії Quacquarelli Symonds (QS), якість функціонування системи вищої освіти Китаю у 2018 році відповідала 8 місцю. Для порівняння, системи вищої освіти Південної Кореї, Японії, Італії, Іспанії, Швейцарії, Швеції, Росії та Нової Зеландії були оцінені на рівні 9—16 місць відповідно [13]. Цікаво, що системи вищої освіти Гонконгу та Тайваню (особливі адміністративні регіони Китаю), які були включені до рейтингу "QS Higher Education System Strength Rankings 2018" на рівні самостійних об'єктів експертної уваги, зайняли лише 18 та 19 місця відповідно. Іншими словами, системи вищої освіти Гонконгу та Тайваню, розбудова та функціонування яких з огляду на особливості суспільно-політичного розвитку відповідних країн відбувалась під впливом традицій вищої освіти Великобританії та США, виявилися менш ефективними у порівнянні з системою вищої освіти Китаю. Цей факт, на нашу думку, переконливо свідчить про неабиякі потенціали системи вищої освіти Китаю для розвитку, як безпосередньо для самої системи та забезпечення якості її функціонування, так і для підвищення рівня соціально-економічного розвитку в цілому. Приймаючи до уваги вищенаведене, а також з огляду на позитив-

ну динаміку зміни рівня позиціонування китайських ЗВО у межах міжнародних університетських рейтингах, можемо стверджувати про те, що політика Уряду Китаю за напрямом реформування системи вищої освіти виявилась ефективною та такою, яка забезпечила зміну якості об'єкту управління відповідно до заданих суб'єктом управління параметрів та стандартів якості.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Беручи до уваги вищенаведене, можемо сформулювати такі основні висновки.

1. Дуальна форма навчання, не дивлячись на свою привабливість до використання у навчальному процесі, має певні обмеження у реалізації своїх потенціалів в системі вищої освіти. Така наша позиція обумовлена перш за все тим, що об'єднання освіти з виробництвом разом з неминучим підвищенням рівню практичної підготовки майбутнього фахівця, що само по собі є позитивним результатом, обумовить втрату вищою освітою своєї академічності. Безумовно, у межах короткого часу об'єднання освіти з виробництвом не лише не завдасть руйнівного впливу на систему вищої освіти, а і забезпечить певне зростання якості надання ЗВО освітніх послуг. Разом з тим, циклічне використання такого механізму обумовить поступову втрату наукового підґрунтя на користь емпіричного досвіду, що у свою чергу негативно позначиться як безпосередньо на системі забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності, так і на якості вищої освіти в цілому. З огляду на підтверджену досвідом функціонування системи вищої освіти Китаю обмеженість потенціалів об'єднання освіти з виробництвом у забезпеченні якості освітнянських послуг, пропонуємо переглянути доцільність використання дуальних форм навчання принаймні на рівні реалізації магістерських програм.

2. Проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні, так само, як і реалізація потенціалів децентралізації влади, повинно відбуватись з прийняттям до уваги досвіду Китаю щодо подолання наслідків Культурної революції та обраних для цього його керівництвом напрямів державної політики. Серед відповідних заходів Уряду Китаю найбільш значущими та актуальними, для вдосконалення змісту та практики проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні, на нашу думку є:

— інституціональне закріплення розмежування повноважень між державними та місцевими органами влади з прийняттям до уваги відповідальності суб'єктів та об'єктів державного управління за ефективність реалізації державної політики (наприклад, закладені в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" норми щодо власних та делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (ст. 27—38), так само, як і норми Закону України "Про місцеві державні адміністрації" (ст. 14) не є досконалыми, як у частині отримання / надання матеріально-технічного забезпечення для реалізації відповідних повноважень (методики калькуляції витрат та норми формування відповідного бюджету), так і в кон-

тексті дотримання окремих організаційно-адміністративних процедур);

— прийняття до уваги місцевих особливостей розвитку окремих регіонів (історичні, релігійно-культурологічні, ментальні особливості тощо) та, як наслідок, припущання можливості виникнення певних диспропорцій між рівнями та напрямками їх розвитку (вітчизняні представники сучасного наукового державно-управлінського дискурсу, як правило, не схвалюють виникнення диспропорцій між рівнями розвитку регіонів);

— підвищення рівня самостійності регіонів, перш за все за рахунок тих повноважень, які не відносяться до змісту та практики реалізації державою своєї зовнішньої політики, забезпечення національної безпеки та безпеки громадян тощо. На нашу думку, використання Україною потенціалів таких різновидів розбудови унітарної форми державного устрою, як державна автономія та територіальна автономія, не лише корелюється з розглянутим вище досвідом Китаю, а й відповідає, з одного боку, змісту обраного Україною вектору децентралізації влади, а з іншого — викликом сьогодення.

3. Вивчення досвіду Китаю щодо реформування системи вищої освіти свідчить про необхідність одночасного проведення модернізацій в системі середньої освіти та сфері науки і техніки. Реалізація заходів плану реформування вищої освіти без паралельних дій суб'єктів управління щодо зміни системи середньої освіти та сфери науки і техніки не забезпечить досягнення бажаного (запрограмованого) результату. Це пов'язано з тим, що рівень академічної підготовки абітурієнта формується в системі середньої освіти, а його подальший розвиток у межах університетської освіти — залежить від рівня розвитку вітчизняної науки та її здатності до продукування конкурентоспроможних знань. Іншими словами, стратегічний план реформування системи вищої освіти, так само, як і поточне адміністрування виконання його заходів на рівні оперативної ланки управління, повинні корелюватися з планами модернізації системи середньої освіти та сфери науки і техніки.

Сформульовані вище висновки, з огляду на складність та багатогранність прояву обраного нами предмету наукового дослідження, не є остаточними, а отже, можуть бути доповнені у межах окремих напрямів подальших наукових пошуків. Найбільш перспективними з таких напрямів, на нашу думку, є перш за все ті з них, змістовне спрямування яких пов'язано з аналізом рівня позиціонування китайських університетів у межах міжнародних університетських рейтингів, а також із визначенням рівня відповідальності центральних та регіональних органів державної влади за стан та динаміку розвитку університетської освіти Китаю.

Література:

1. Базарова А.Н. Основные тенденции развития системы высшего профессионального образования КНР: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Базарова А.Н. — Улан-Удэ, 2011. — 216 с.
2. История Китая с древнейших времен до начала XXI века: в 10 т. / (гл. ред. С.Л. Тихвинский). — М.: На-

ука. — 2013 — Т. IX: Реформы и модернизация (1976—2009) / (отв. ред. А.В. Виноградов). — 2016. — 996 с.

3. Мороз В.М. Динаміка зміни індексу освіченості населення на Україні як якісна характеристика системи трудового потенціалу країни / В.М. Мороз // Вісник НАДУ. — 2009. — № 2. — С. 249—256

4. Мороз В.М. Освіта як фактор впливу на формування якісних характеристик системи трудового потенціалу / В.М. Мороз // Університетські наукові записки: науковий часопис ХУУП. — 2009. — № 1. — С. 432—437.

5. Мороз С.А. Німецька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ / С. А. Мороз, В. М. Мороз // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2016. — №2. — С. 87—96.

6. Мороз С.А. Французька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ / С.А. Мороз, В.М. Мороз, С.М. Домбровська // Вісник НУЦЗУ (Серія "Державне управління") — 2016. — Вип. 1 (4). — С. 213—222.

7. Мороз В.М. Мотиваційний механізм стимулювання трудової активності: державно-управлінський аспект: монографія / В. Мороз. — Х.: С.А.М., 2012. — 408 с.

8. Шаренкова Т.А. Образование в духовной культуре Китая: философско-антропологический аспект: автореф. дис. на соискание уч. степени. канд. философ. наук: спец. 09.00.13. "Религиоведение, философская антропология, философия культуры" / Т.А. Шаренкова. — Чита, 2005. — 20 с.

9. 3-й пленум ЦК КПК 18-го созыва: горизонты реформ в 2 ч. / (отв. ред. А.В.Островский; сост. П.Б. Каменнов). — М.: ИДВ РАН, 2014. — Т. 1. — 2014. — 134 с.

10. China's extreme poverty rate, by World Bank definition [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlas.com/charts/S1Zc8-cLX>

11. China's GDP per capita [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlas.com/charts/H17CUxt8X>

12. Exports as a share of China's GDP [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlas.com/charts/B1s-Q-98Q>

13. QS Higher Education System Strength Rankings 2018 [electronic resource] / Rankings // QS Top Universities. — Access mode: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>

14. Share of China's GDP by component of the economy [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlas.com/charts/BJBCJAYUX>

15. Share of people in China living in rural areas [electronic resource] / Charts by Dan Kopf // World Bank. — Access mode: <https://www.theatlas.com/charts/Skm0NgtUQ>

References:

1. Bazarova, A.N. (2011), "The main tendencies of the development of the system of higher professional education of the People's Republic of China" Abstract of

Ph.D. dissertation, Pedagogical sciences, Banzarov Buryat State University, Ulan-Ude, Rossiya

2. Tihvinskiy, S.L. (2013), *Istoriya Kitaya s drevneyshih vremen do nachala XXI veka: v 10 t.* [History of China from the Ancient Times to the Beginning of the 21st Century: 10 t], Nauka, Moskva, Rossiya.

3. Moroz, V.M. (2009), "Dynamics of the change of the index of education of the population in Ukraine as a qualitative characteristic of the labor potential of the country", *Vestnyk NADU*, vol. 2, pp. 249—256.

4. Moroz, V.M. (2009), "Education as a factor of influence on the formation of qualitative characteristics of the labor potential system", *Universytetski naukovi zapysky: naukovyi chasopys KhUUP*, vol. 1, pp. 432—437.

5. Moroz, S.A. and Moroz, V.M. (2016), "German model of training of scientific and pedagogical staff: peculiarities of development and prospects of use for development of labor potential of domestic higher educational institutions", *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*, vol. 2, pp. 87—96.

6. Moroz, S.A. Moroz, V.M. and Dombrovsky, S.M. (2016), "French model of training of scientific and pedagogical personnel: peculiarities of development and prospects of use for development of labor potential of domestic higher education institutions", *Visnyk NUTsZU*, vol. 1 (4), pp. 213—222.

7. Moroz, V.M. (2012), *Motyvatsiinyi mekhanizm stymuliuvannia trudovoi aktyvnosti: derzhavno-upravlinskyi aspekt: monohrafiia* [Motivational mechanism of stimulation of labor activity: the state-management aspect: monograph], S.A.M., Kharkiv, Ukraine.

8. Scherenkova, T.A. (2005), "Education in the spiritual culture of China: philosophical and anthropological aspect", Ph.D. Thesis, Philosophy, Transbaikal State University, Chita, Russia.

9. Ostrovskij, A.V. (2014), *3-j plenium CK KPK 18-go sozyva: gorizonty reform v 2 ch.* [The 3rd plenum of the Central Committee of the CPC of the 18th convocation: horizons of reforms at 2 vol.], vol. 1, IFES RAS, Moscow, Russia.

10. Kopf, D. (2018), "China's extreme poverty rate, by World Bank definition" available at: <https://www.theatlas.com/charts/S1Zc8-cLX> (Accessed 20 march 2019).

11. Kopf, D. (2018), "China's GDP per capita", available at: <https://www.theatlas.com/charts/H17CUxt8X>, (Accessed 20 march 2019).

12. Kopf, D. (2018), "Exports as a share of China's GDP", available at: <https://www.theatlas.com/charts/B1s-Q-98Q>, (Accessed 20 march 2019).

13. Top Universities (2018) "QS Higher Education System Strength Rankings 2018", available at: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018>, (Accessed 20 march 2019).

14. Kopf, D. (2018), "Share of China's GDP by component of the economy", available at: <https://www.theatlas.com/charts/BJBCJAYUX>, (Accessed 20 march 2019).

15. Kopf, D. (2018), "Share of people in China living in rural areas", available at: <https://www.theatlas.com/charts/Skm0NgtUQ>, (Accessed 20 march 2019).

Стаття надійшла до редакції 14.04.2019 р.